

Att arbeta med sociala insatsgrupper

SJU GODA EXEMPEL

Sveriges
Kommuner
och Landsting

Att arbeta med sociala insatsgrupper

SJU GODA EXEMPEL

Projektledning och upplysningar om innehållet:
Greta Berg, greta.berg@skl.se

© Sveriges Kommuner och Landsting, 2018

ISBN: 978-91-7585-675-9

Text: Roland Cox, Birgita Klepke (redaktionellt ansvarig),
Nils Otto och Viveca Ringmar

Foto: Mats Karlsson, Raivi Reportage, Roland Cox, Birgita Klepke,
Nils Otto, Viveca Ringmar, Hans Alm, Susanne Walström

Produktion: Advant Produktionsbyrå

Tryck: Åtta.45, 2018

Förord

Att arbeta med sociala insatsgrupper (SIG) handlar om att samverka kring unga personer som riskerar att utveckla en kriminell livsstil. Socialtjänsten ansvarar för att andra myndigheter och aktörer görs delaktiga utifrån den unges behov.

Målgrupper för SIG är unga som genom sin livsstil riskerar att rekryteras till kriminella nätverk och unga som vill lämna ett kriminellt nätverk eller en kriminell livsstil.

SIG-verksamhet kan se väldigt olika ut, men en gemensam nämnare är att individ eller vårdnadshavare samtycker till att sekretessen bryts, vilket gör det möjligt för parterna att samverka på individnivå.

Rikspolisstyrelsen fick i mars 2011 i uppdrag av regeringen att genomföra en pilotverksamhet med sociala insatsgrupper. Samma vår initierades lokala pilotverksamheter i tolv kommuner eller stadsdelar.

I februari 2013 fick Rikspolisstyrelsen ett nytt uppdrag av regeringen att fortsätta stödja arbetet med SIG och verka för att kommuner och stadsdelar inrättar fler sociala insatsgrupper. Antalet kommuner och stadsdelar utökades då till 35 inom ramen för Rikspolisstyrelsens projekt. I takt med att modellen spred sig började andra kommuner att arbeta på motsvarande sätt, utanför projektet.

Idag vet vi inte hur många kommuner som har sociala insatsgrupper, men vi vet att modellen har utvecklats på lokal nivå och att arbetet sker på olika sätt runt om i landet.

I den här exempelsamlingen har vi valt ut sju kommuner som arbetar på olika sätt. Exempelen är i första hand valda för att de speglar den variation som finns inom arbetsmodellen.

Vi hoppas att de ska väcka nya tankar, idéer och synsätt som ännu fler kommuner kan tillämpa i sitt dagliga arbete för att hjälpa unga bort från kriminalitet.

Stockholm i mars 2018

Gunilla Glasare
Avdelningschef

Ann-Sofie Eriksson
Sektionschef

Avdelningen för tillväxt och samhällsbyggnad

Sveriges Kommuner och Landsting

Innehåll

- 6 **Kapitel 1. Vad kostar utanförskapet?**
- 6 Vad kostar gängkriminalitet?
- 6 Vad kostar ett tidigt misslyckande i skolan?
- 6 Vad kostar det att skaffa ett jobb?
- 7 Varför räcker inte de goda krafter som finns?
- 7 Vad är dina råd till politiker och makthavare?

- 9 **Kapitel 2. Varje ungdom som inte behöver placeras är en vinst**
- 10 Besök i polishuset stärker samarbetet
- 10 De flesta föräldrar ger gärna sitt samtycke
- 11 Nya insikter kommer med tiden
- 12 Förmöte för att "prata ihop" gruppen
- 13 En placering är tre gånger dyrare än SIG
- 14 Målgruppen har vidgats sedan start

- 16 **Kapitel 3. I skuggan av Södertäljenätverket**
- 17 Arbetet med SIG utgår från polishuset
- 17 Övre åldergränsen är numera 25 år
- 19 Screening för att bedöma risk för kriminalitet
- 20 90 uteblivna brott efter SIG-insats
- 20 SIG arbetar med kriminella längst ned i hierarkin
- 21 Kriminalitet drivs av vissa tankemönster
- 21 Majoriteten begår färre och lindrigare brott

- 23 **Kapitel 4. Lokal förankring främjar tidig insats**
- 24 SIG arbetar genom ordinarie verksamheter
- 25 Lokalt nätverk är en styrka för insatsgruppen
- 25 Skolan drivande när SIG sjösattes
- 27 Utvärdering är nästa steg

- 28 **Kapitel 5. Bra relationer bygger på samverkan och närhet**
- 30 Observerar tidiga signaler på oro
- 31 Många vuxna som håller koll
- 31 Alla har mandat att lägga arbetstid på SIG
- 32 Viktigt att vara nära
- 33 Personliga relationer gör arbetet lättare

- 35 **Kapitel 6. Välkända samordnare skapar nödvändig tillit**
- 36 Målgruppen ska känna sig representerad
- 36 Deltagarnas motivation viktig
- 38 Säkerhetsarbetet halkar efter
- 39 Uppföljning kräver bättre metoder

- 40 **Kapitel 7. Fokus på de yngsta som ännu inte fastnat**
- 41 Flexibla operativa grupper
- 41 Nackdelarna med kriminalitet märks med tiden
- 43 Ingen ungdom utesluts
- 43 SIG ger ett helikopterperspektiv

- 45 **Kapitel 8. Systematiskt arbete gör att rätt personer får rätt insats**
- 46 Metod som bygger på risk, behov och möjlighet
- 47 Kommunens storlek är en framgångsfaktor
- 47 Checklistan gör polisens anmälningar "bättre"
- 48 Samordnaren ansvarar för helheten
- 48 SIG kan ge maktlösa lärare ett sammanhang
- 50 Även tolvåringar kan behöva en SIG

- 52 **Råd till andra kommuner**

Vad kostar utanförskapet?

Ingvar Nilsson är nationalekonom och har ägnat tre decennier åt att sätta prislapp på samhällsnyttan av sociala investeringar. Han är också ”expert på utanförskap”. Vi ställde fem frågor till honom med utgångspunkt från nyttan och värdet av Sociala insatsgrupper (SIG):

Vad kostar gängkriminalitet?

En gängkriminell person som gör brott i 15 år kostar samhället 23 miljoner kronor. Ett organiserat kriminellt gäng på 15 personer kan under en 20-årsperiod kosta samhället 280 miljoner kronor. Räknar vi dessutom in samhällets investeringar för att skydda sig blir kostnaden det dubbla.

Vad kostar ett tidigt misslyckande i skolan?

En ung människa som riskerar ett flerårigt utanförskap till följd av att tidigt ha misslyckats i skolan, kan komma att kosta samhället mellan 10 och 15 miljoner kronor. För 200 unga blir kostnaden närmare 3 000 miljoner kronor – det vill säga nästan 3 miljarder kronor.

Vad kostar det att skaffa ett jobb?

Att skaffa ett jobb åt någon som står långt utanför arbetsmarknaden kostar cirka 250 000 kronor per arbetstillfälle. Den långsiktiga intäkten (utebliven kostnad) är ungefär 60 gånger större vilket betyder att bara en av 60 arbetsmarknadsinsatser behöver lyckas för att investeringen ska ”vara betalad”.

Ingvar Nilsson

Varför räcker inte de goda krafter som finns?

När unga människor förlorar hoppet och känner att "det är kört" missar de ofta alla goda krafter som finns – och som ofta samverkar med både polis och socialtjänst. Det kan vara ideella organisationer, sociala företag, en lokal handlare, en idrottstränare eller ett fastighetsbolag... exemplen är många.

Vad är dina råd till politiker och makthavare?

Mitt råd är att gå från prat till verkstad. Skapa en strategisk samverkansledning och ta, erövra eller skaffa mandat för att jobba med frågan. Bygg partnerskap och kartlägg tillsammans hur det ser ut. Skaffa resurser och formulera en strategi. Och sätt igång – gör något konkret som syns, märks och har långsiktig effekt.

Ett gott liv med mening och trygghet för alla kräver att vi:

- › Stoppa våldet och återerövrar det offentliga rummet.
- › Skapar en skola som fungerar.
- › Skapar en offentlig verksamhet med utgångspunkt i familjen i vid bemärkelse.
- › Stöttar föräldrar i att vara förälder.
- › Skapar ett anständigt boende utan social utrensning.
- › Skapar jobb, jobb och åter jobb.
- › Skapar förutsättningar för en meningsfull fritid för de unga.

Källa: Orten bortom våldet av Eva Nilsson Lundmark och Ingvar Nilsson, SEE AB, 2017.

Arbetsmodell i tre faser

1. Gör det kriminella livet besvärligt, återerövrar det offentliga rummet och skapa basal trygghet.
2. Bygg relationer och återskapa tillit till de offentliga systemen och fokusera på ett inkluderande perspektiv.
3. Skapa en utveckling som bryter förutsättningarna för ett områdes kollektiva stigmatisering och låter en självreglerande utvecklingsprocess växa fram (integration).

Källa: Orten bortom våldet av Eva Nilsson Lundmark och Ingvar Nilsson, SEE AB, 2017. Kan hämtas från www.seeab.se eller www.socioekonomi.se

Framgångsfaktorer

- › Lösningfokuserat angreppssätt med utgångspunkten att framgång leder till framgång.
- › Förankrad vision om färdriktningen.
- › Arbeta gränsöverskridande och i flera dimensioner.
- › Bygga socialt kapital genom tillit och förtroendefulla relationer.
- › Processperspektiv. Rörelsen framåt och riktning är viktigare än farten.
- › Långsiktighet och uthållighet.
- › Kraftsamla. Samla resurserna till den punkt där det ska ske ett avgörande.
- › Ta vara på människors engagemang. Fånga upp och vårda eldsjälarna så att de inte brinner upp.
- › Strategisk samverkan. Skapa samverkansgrupper utifrån konkreta problem som till exempel SIG för att motverka rekrytering till kriminella gäng.

Källa: Rinkebymiljarden av Eva Nilsson Lundmark och Ingvar Nilsson, SEE AB, 2017. Kan hämtas från www.seeab.se eller www.socioekonomi.se

VÄXJÖ

Varje ungdom som inte behöver placeras är en vinst

Växjö kommun betraktar sociala insatsgrupper som en investering. Av de 12–15 unga som har fullföljt insatsen har alla minskat eller upphört med sin kriminalitet. Enligt ekonomerna ”sparar” kommunen drygt 1,8 miljoner kronor för varje kriminell ungdom man slippa placera.

I Växjö har arbetet med sociala insatsgrupper (SIG) haft starkt stöd från kommunens högsta ledning redan från start. I ett pressmeddelande från augusti 2015 uttrycker Oliver Rosengren, ordförande för Nämnden för arbete och välfärd, stolthet över verksamheten och menar att ”alla unga växjöbor ska ha möjlighet att lyckas och inte bli fast i destruktiva vanor”.

Han hänvisar också till en utvärdering av arbetet med sociala insatsgrupper som visar att kommunen dittills sparat drygt fem miljoner kronor i offentliga utgifter.

Stödet uppifrån är en förutsättning för att kunna göra ett bra arbete, menar socialsekreterare Rebecka Rappner som tillsammans med kollegan Peter Vittnavall leder kommunens arbete med SIG på deltid. Resten av arbetstiden ägnar de åt öppenvård för unga mellan 13 och 20 år och mycket av arbetet i SIG utgår från socialtjänstens lokaler på Båtmanstorget. Det nära samarbetet har fått allt fler kollegor inom socialtjänsten att se de positiva resultaten av SIG.

Besök i polishuset stärker samarbetet

I SIG-gruppen ingår också områdespoliserna Anette Östman Ottosson och Gunilla Svensson. Och resultaten märks även inom deras verksamhet. Nyligen berättade chefen för utredningsenheten att polisen inte längre får in några – eller ytterst få – anmälningar om de unga som har deltagit i SIG.

För att stärka samarbetet och lära känna poliserna bättre besöker Rebecka Rappner och Peter Vittnavall polishuset minst en gång i månaden.

– Våra uppgifter tangerar varandra och sedan vi började samarbeta i SIG har vi lärt känna varandra bättre, vilket i sin tur har lett till att vi numera också förstår varandras språk bättre, säger Rebecka Rappner.

För att snabbare kunna fånga upp ungdomar i riskzonen skulle både hon och områdespolisen Gunilla Svensson gärna se att någon från socialtjänsten hade sin arbetsplats i polishuset. En lösning som finns på flera andra platser i landet.

Helst skulle Gunilla Svensson vilja ha någon från socialtjänsten som också kan vara med ute på kvällarna.

– Det skulle underlätta när vi tar in en ungdom som gjort sig skyldig till brott eftersom vi direkt skulle kunna åka hem och prata förebyggande med hen. Ett samtal som annars får vänta eftersom någon från socialtjänsten alltid måste vara med.

De flesta föräldrar ger gärna sitt samtycke

Arbetet med att välja ut vilka unga som får delta i SIG kan börja med att en socialsekreterare utreder en orosanmälan och bedömer att en SIG-insats kan vara en lämplig åtgärd. I andra fall kan det vara polisen som är orolig för en 13- till 14-åring som begått misshandel, våldtäkt eller andra grova brott som hen inte kan dömas för.

En förutsättning för en SIG-insats är att den unge och familjen ger sitt samtycke till att bryta all sekretess mellan skola, socialtjänst och polis. Ett ”avtal” som, enligt Rebecka Rappner, de flesta föräldrar gärna skriver på.

– Familjerna är oftast helt slutkörda och känner sig fullständigt maktlösa. Eftersom de flesta tycker att skolan är viktig brukar jag börja med att berätta att avtalet gör det möjligt för oss inom socialtjänsten att prata med barnens lärare och rektor.

– Vi ger dem också mobilnummer till områdespoliserna och uppmanar dem att ringa om det behövs. Även mitt i natten.

Anette Östman Ottosson och Gunilla Svensson känner de flesta unga sedan tiden i polisens ungdomsgrupp. De jobbar flexibelt och ibland utanför sin ordinarie arbetstid. Gunilla Svensson berättar att de ibland bowlar eller tränar

Socialekreterare Rebecka Rappner och de övriga i SIG "ger aldrig upp". Enligt Växjö kommuns grundmodell ska insatsen pågå under åtta till tio månader, men några unga har behövt och fått stöd i över ett år. Foto: Birgita Klepke.

ihop med de unga för att lära känna dem bättre. Om det behövs kan det också bli ett eller annat extra kvällspass. Men avlastning är på väg och på senhösten 2017 började ytterligare en områdespolis att arbeta med SIG.

Nya insikter kommer med tiden

Det praktiska arbetet inför en social insatsgrupp inleds ofta med att föräldrar eller andra vårdnadshavare och den unge pratar med socialtjänsten som informerar om förutsättningarna. Under detta samtal poängteras det nödvändiga samtycket till att häva sekretessen.

Målet är att både den unge och hens vårdnadshavare ska delta i mötet, men ibland tar det ett tag innan alla i en familj klarar av att prata tillsammans. Då kan det i början vara bättre om den unge och vårdnadshavarna träffar gruppen var för sig.

– Många unga kriminella har otroligt dåligt samvete för att de gjort sina familjer illa och orkar inte höra eller prata om allt ”dåligt” de har gjort, säger Rebecka Rappner.

När beslutet om SIG är fattat går det inte att straffa ut sig genom att till exempel utebli från möten. Rebecka Rappner och de övriga i en social insatsgrupp ”ger aldrig upp”.

– Med tiden brukar den unge komma till nya insikter och bli varse sina för-
mågor och ofta inser även familjen så småningom att de har ett fantastiskt barn, säger hon och tillägger att även om målet är att alla ska vara med löser det sig oftast efter ett tag. I ett fall åkte kollegan Peter Vittnavall hem till en familj varje torsdagsmorgon för att prata med den unge. Det tog åtta månader innan den personen var redo att följa med till den stora gruppen.

Någon gång har SIG också lett till att föräldrar som inte har haft någon kontakt på länge börjar prata med varandra igen.

Förmöte för att ”prata ihop” gruppen

En social insatsgrupp träffas minst var fjärde vecka och omfattar alltid personer från socialtjänst, polis och skola eller annan sysselsättning. Beroende på den unges ålder och behov deltar också föräldrar, vårdnadshavare, lärare, fältare, tränare och andra viktiga personer. Varje träff inleds med att gruppens professionella träffas en halvtimme på egen hand för att reda ut eventuella olika

”Inom socialtjänsten ser vi det som en enorm framgång om en elev ökar sin närvaro i skolan från 6 till 65 procent. Ur skolans perspektiv är det fortfarande 35 procents frånvaro.”

tolkningar av det som har hänt sedan sist. Något som, enligt Rebecka Rappner, har lett till många bra och intressanta diskussioner. Inte minst i förhållande till skolan.

– Inom socialtjänsten ser vi det som en enorm framgång om en elev ökar sin närvaro i skolan från 6 till 65 procent. Ur skolans perspektiv är det fortfarande 35 procents frånvaro.

Mellan träffarna pågår ett intensivt arbete med familjen. Under dessa samtal används den manualbaserade metoden FFT (Funktionell Familjeterapi) som går ut på att väcka familjens egen styrka att hjälpa sitt barn.

– Det handlar bland annat om hur man pratar med varandra inom familjen och är en av få beforskade metoder som visat sig fungera, säger Rebecka Rappner.

Trots att både hon och Peter Vittnavall har stor erfarenhet av att arbeta med unga kriminella kräver varje FFT-samtal mycket energi och engagemang.

– Eftersom vi vet hur lätt vi kan ”tappa” ungdomen och familjen om vi säger fel saker är vi på helspänn hela tiden.

En placering är tre gånger dyrare än SIG

I november 2017 deltar fyra unga i olika sociala insatsgrupper, men det finns kapacitet för fler och ytterligare tre är ”på gång”. Nyligen lämnade två – en på grund av flytt från kommunen medan en blev placerad på en plats utanför kommunen. Den gången handlade det om en kombination av kriminalitet och droger.

– Vi har bra metoder för att hjälpa unga att ta sig ur en kriminell livsstil. När det är droger inblandade, är det svårare att hjälpa dem på hemmaplan, säger Rebecka Rappner.

Chefen för förvaltningen Arbete och välfärd i Växjö skulle gärna se att SIG-gruppen hade tio unga samtidigt. Något som Rebecka Rappner också vill, men bedömer som orimligt med nuvarande resurser. En verksamhet av god kvalitet kostar en hel del – men utgiften beror på hur man räknar.

”Vi har bra metoder för att hjälpa unga att ta sig ur en kriminell livsstil. När det är droger inblandade, är det svårare att hjälpa dem på hemmaplan.”

Enligt ekonomerna i Växjö kostar en social insatsgrupp cirka 900 000 kronor per år. En siffra som ska jämföras med kostnaden för en placering som de beräknat till det tredubbla – 2 726 000 kronor per år.

Enligt kommunens rapport Sociala insatsgrupper, delrapport maj 2015, bör man också räkna in samhällets kostnader för brottet där exemplet ”personrån där en jacka och telefon stulits, där våld förekommit och eventuellt några tänder slagit ut” landar på drygt 200 000 kronor. Då är inte det personliga lidande inräknat.

Målgruppen har vidgats sedan start

Från början hade SIG i Växjö fokus på 13 till 18-åringar i stadsdelen Araby. I dag omfattar verksamheten unga mellan 13 och 20 år i hela kommunen. Rebecka Rappner skulle gärna höja den övre åldersgränsen till 25 år.

– Så länge en kriminell livsstil ger kickar, pengar och status är det svårt att få gehör för ett alternativ. Men en del kriminella tröttnar och blir mer mottagliga när de fått känna på livsstilens negativa konsekvenser.

Enligt grundmodellen ska insatsen pågå under åtta till tio månader, men några unga som har deltagit har behövt och fått stöd i över ett år.

”Så länge en kriminell livsstil ger kickar, pengar och status är det svårt att få gehör för ett alternativ. Men en del kriminella tröttnar och blir mer mottagliga när de fått känna på livsstilens negativa konsekvenser”

För att ta reda på hur det går för dem, ringer någon från SIG upp alla ett halvår efter avslutad insats. Resultatet dokumenteras inte, men både Rebecka Rappner och Gunilla Svensson har en känsla av att det går bra för de allra flesta.

– För att veta säkert måste vi utveckla vår uppföljning, konstaterar Rebecka Rappner.

Fakta Växjö

Antal invånare: Cirka 91 000

SIG-start: 2014

Ålder på de unga: 13–20 år

Bemanning: Två socialsekreterare (deltid) + tre områdespoliser (deltid)

Antal unga samtidigt i verksamheten: Just nu fyra men tre på ”ingång”
(socialtjänsten har kapacitet för 8–10 personer)

Antal unga som passerat sedan start: 12–15

Organisation: Permanent under socialtjänstens Ungdomsgrupp Öppenvård

Text: Birgita Klepke

Felix, 19 år

Den bästa sommaren i mitt liv

När Felix gick i högstadiet var han sällan i skolan. Han beskriver sig själv som en "småtjuv" och när brotten blev grövre fick han möjlighet att delta i en social insatsgrupp. En jobbig tid – men också en möjlighet att ändra livsstil.

Men i början ville Felix absolut inte vara med på några SIG-möten. Speciellt inte om Gunilla från polisen och hans tränare skulle vara med.

"När alla – soc, polisen, skolan och tränaren – hade koll hade man till sist ingenstans att ta vägen. Man var liksom fast. Men jag har tålamod och till sist lugnade jag ner mig."

Felix kom med i SIG i slutet av högstadiet och slutade för ungefär två år sedan. Sedan dess har det gått bra.

"I våras tog jag studenten och efter det har jag haft flera jobb. Och om några veckor börjar jag ett nytt."

Vändpunkten kom när Felix började gymnasiet.

"Mycket därför att vi hade en bra rektor som ordnade extra hjälp och hade tid för mig när jag behövde det."

Felix bor fortfarande hemma hos sin familj vilket var otänkbart för alla för bara några år sedan.

Då och då stöter han ihop med vänner från den kriminella tiden. Det är inte längre något problem.

"Jag är en social person och bor kvar i samma område. När jag möter mina gamla kompisar brukar jag hälsa och prata en stund innan jag går vidare. Att jag har tagit körkort och har egen bil ger mig respekt och jag hoppas att någon av dem ser att det finns andra möjligheter än att begå brott"

Felix heter egentligen något annat.

SÖDERTÄLJE

I skuggan av Södertäljenätverket

När SIG-lotsen Ulf Johansson jobbade på gymnasiet var fem av hans elever häktade för medhjälp till mord. Det fanns elever som rekryterade andra till det kriminella gänget Original gangsters (OG). Södertälje var tidigt drabbat av organiserad brottslighet och arbetade med sociala insatsgrupper redan innan begreppet var introducerat.

Kollegerna Ulf Johansson och Karin Manole återkommer till två saker när de beskriver vad de tycker fungerar i Södertälje: Nätverkandet och metoder som är grundade i forskning och vetenskap.

– Vi har verkligen försökt vara systematiska och vara noga med vilka ungdomar vi tar med, säger Karin Manole, socialarbetare som var med och byggde upp verksamheten från början, och som nu är gruppleddare för de fem lotsarna här.

Ungefär 70 kriminella ungdomar och 20 unga vuxna har fått hjälp sedan starten för sju år sedan. Redan innan mordet utförda av Södertäljenätverket 2011 var Karin Manole och ett par kolleger igång.

– Då bubblade det verkligen i Södertälje. Brottsligheten var hög, och den var organiserad. Det var mycket oro i områdena, det hade varit upplopp i Ronna och brand i containrar i Fornhöjden, berättar hon.

Ulf Johansson beskriver lotsens varierade arbetsdag: följa med en klient med skyddad identitet till en annan stad för att upprätta nätverk, sitta som extra-stöd på en mattelektion, handleda lärare som är rädda för en elev, skriva journaler, kolla någons skulder hos kronofogden, fika med en ungdom och prata om hur det går med allt, prata med en klient som inte trivs på sitt behandlingshem, prata med någon häktad och coacha inför en rättegång.

Arbetet med SIG utgår från polishuset

När den statliga utredningen om kriminella grupperingar kom 2010 (SOU 2010:15) hade Karin Manole och hennes kolleger redan flyttat in i polishuset. Nu fick de mer resurser och Södertälje utsågs till en av flera pilotkommuner för satsningen som skulle minska rekryteringen av unga kriminella och göra det lättare för äldre att hoppa av brottsbanan.

Samarbete var en nyckel, en hängränna mellan stuprör om man så vill.

– Skolan pratade inte med socialtjänsten, socialtjänsten inte med polisen. Alla skötte sitt, men inte synkroniserat. Nu ska vi se till att det blir en gemensam riktning. Ett tidskrävande och extremt viktigt uppdrag, säger Karin Manole.

Innan Ulf Johansson blev en av lotsarna var han chef för IV-programmet på Torekällgymnasiet. Han hade en lång bakgrund i socialtjänsten och tror att hans blick såg mer än lärarnas.

Han berättar om hur han råkade höra en ”rättegång” i skolbiblioteket. Några ungdomar ställde en kille till svars för att de tyckte att han hade lurat på dem förfalskade exklusiva jackor. Han hade gjort affärer för tiotusentals kronor.

– Jag kunde höra någon erbjuda en annan att bli med i Original gangsters för en viss summa pengar.

Då skulle t-shirt och munkjacka med emblemet ingå. Den som blev medlem skulle betala procent och gavs i gengäld kunskaper om hur olika brott bäst skulle begås.

Det fanns killar som drog in pengar bland annat på ”bötning”. Någon som påstods ha pratat skit om någon annan eller beskylldes för någon annan överträdelse avkrävdes en summa pengar för att få vara ifred.

– En del är som företagare. De är smarta, de ser möjligheter. En del är naturliga ledare, säger Karin Manole.

Övre åldergränsen är numera 25 år

I den sociala insatsgruppen (SIG) satte sig personal från socialtjänsten och poliser tillsammans för att gå igenom sina listor. Man riktade in sig på den mest brottsaktiva åldern, 15–17 år, och följde från början ungdomarna till 20 år, numera till 25 år.

Generellt mår ungdomarna som deltagit i SIG bättre och majoriteten begår färre och lindrigare brott. När vi började var det väpnade rån och övergrepp i rättssak, säger Karin Manole, som är gruppledare för sociala insatsgruppen i Södertälje där bland andra lotsen Ulf Johansson ingår. Foto: Roland Cox.

– Vi försökte nå de fem procenten som kommer att stå för majoriteten av alla brott, inte de jättemånga som står för ett eller två brott var.

– Vi valde ut dem som hade mest kriminalitet bakom sig och sågs som ledarfigurer. Om vi kunde ”kapa huvudena” så kunde vi jobba med ”svansarna” sen, säger Karin Manole.

Gruppen utgår från forskning på Brottsförebyggande rådet och andra som definierar risk- och skyddsfaktorer.

”Vi försökte nå de fem procenten som kommer att stå för majoriteten av alla brott, inte de jättemånga som står för ett eller två brott var.”

– Att ha fungerande föräldrar är en jättestark skyddsfaktor, att klara skolan är kanske en av de allra starkaste. Men om du å andra sidan har kriminella kamrater är det den enskilt största riskfaktorn.

Med stöd av forskningen söker man ungdomar med låg debutålder, som begått vissa ”strategiska brott”, ungdomar som stjal bilar, rånar, och som hotar dem som tjallar. De brotten uppvisar samband med fortsatt kriminalitet. Misshandel och stölder drabbar offren men indikerar inte på samma sätt risk för en brottskarriär.

– Rån kräver ofta vapen vilket i sin tur kräver kontakter med äldre kriminella. För rån och hot behöver man sakna viss empati, man måste kunna vara känslomässigt avstängd för att utsätta en annan människa, säger Karin Manole.

– Och vi tittar på sociala faktorer, ihop med polisen. Bland riskerna tittar vi på umgänge med andra kriminella och missbrukare samt på om den unge själv blivit utsatt för brott, säger Karin Manole.

Screening för att bedöma risk för kriminalitet

Att gå med i programmet är frivilligt. Det måste bygga på förtroende.

– Vi får samtycke till att prata med andra om dem, men vi går inte omkring och babblar om ungdomarna.

”De skriver på ett samtycke. Det går inte att hjälpa någon som inte vill. Vi jobbar järnet med motivation.”

– De skriver på ett samtycke. Det går inte att hjälpa någon som inte vill. Vi jobbar järnet med motivation, säger Karin Manole.

Hon beskriver hur de gemensamt kan skriva listor på fördelar och nackdelar med att leva i brott, på kort och lång sikt.

– Våldigt ofta blir det mycket på minussidan. Bland fördelarna dyker det upp saker som snabba pengar, status, kickar, kompisar.

De ungdomar som väljer att gå igenom ett program får svara på ett frågeformulär, ett instrument för riskbedömning. I den så kallade Ester-screeningen får ungdomarna berätta om sina styrkor och svagheter, om de brukar vara trotsiga, arga eller rädda, om de har svårt att sitta still, om de skadat andra utan att känna någon ånger.

Det finns också frågor om de begått brott eller drogat.

– Ester ger ett ingångsvärde som vi senare kan följa upp med mellanvärde och slutvärde. Vi kan se vad man behöver jobba med hos en viss ungdom. Man får en bra bild, tycker Ulf Johansson.

Lotsarna möter även unga vuxna som har ett kriminellt tänkande, som aldrig haft ett jobb, som aldrig betalat en räkning, aldrig varit inne på en bank.

– Det finns ingenting som de är så rädda för som att gå in för att söka försörjningsstöd. En del vet inte hur man betar sig, vad vanliga människor pratar om. Man får följa med, gå bredvid.

”Den som är psykiskt sjuk eller drogar kan få hjälp, men att vara ”kriminell” leder bara till insatser om man blir dömd.”

Karin Manole upplever det som ett dilemma att de vuxna inte omfattas av samma stödsystem som omyndiga. Den som är psykiskt sjuk eller drogar kan få hjälp, men att vara ”kriminell” leder bara till insatser om man blir dömd.

90 uteblivna brott efter SIG-insats

Den grova och organiserade kriminaliteten i Södertälje kulminerade 2009–2010 med uppgörelser mellan kriminella grupper. Tre män mördades.

Den segdragna rättsprocessen tog inte slut förrän 2014, då 17 personer dömdes i Svea hovrätt. Flera fälldes för inblandning i mordet, andra för utpressning, människorov och grova vapenbrott. Straffen var från slutet ungdomsvård till fleråriga fängelsestraff. Ligeledaren Bernard Khouri fick livstids fängelse.

Polisens och andra myndigheters samarbete och väldiga kraftsamling under några år tycks ha påverkat jobbet för den sociala insatsgruppen.

Ulf Johansson:

– Under den tiden, när vi jobbade som mest aktivt med satsningen, och vi följde väldigt brottsaktiva ungdomar, då halverades anmälningarna mot ungdomar i Södertälje. De tio personer vi jobbade med under första året hade stått för 90 brott på ett år. Majoriteten av dem slutade. Det innebar 90 uteblivna brott.

När den grövsta kriminaliteten minskade fick insatsgruppen en delvis annan målgrupp. Det blev fler enklare klienter med lindrigare brottsregister.

– Klienter med många egna svårigheter, förståndshandikapp, autism och ADHD, berättar Karin Manole, vilket krävt nätverkande även med dem som arbetar inom handikappomsorgen och med personer som får stöd enligt Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS).

SIG arbetar med kriminella längst ned i hierarkin

Men nedgången i brott kanske är bruten nu. Ulf Johansson anar en ny grupp av grövre kriminella igen.

– Jag har fått in en riktigt grovt kriminell, jag tror att det är den första från den nya generationen. Nu börjar polisradarn hitta dem, säger han.

Södertäljenätverket finns kvar, men med nya personer, menar han.

– De nya hittar de kontakter de behöver för att tvätta pengar.

Karin Manole ritar upp en pyramid på whiteboardtavlan. I toppen profitörer som sitter högt upp på samhällsstegen. I mitten advokater, ekonomer, företagare. I basen grovt kriminella som dem som dömdes i Södertäljenätverket.

Och så lägger Karin Manole till ytterligare en våning underst.

– Springpojkar, de som ibland kallas hundar av de kriminella.

Det är de två understa våningarna som insatsgruppen jobbar med. I den organiserade brottsligheten har man sin egen rättsskipning. Om någon misstänks kunna tjalla blir den personen hotad eller så står det en ny stor teve vid porten någon dag. Med piska och morot formas en tystnadskultur. Lotsarna försöker bryta upp systemet genom att gå in och medla på ett sätt som samhället gynnas av.

Kriminalitet drivs av vissa tankemönster

En metod som gruppen använder kallas Vägvalet. Det är ett forskningsbaserat program som bygger på tanken att kriminalitet drivs av vissa tankemönster – som kan förändras bland annat med samtal och bättre umgänge och fritid.

Lotsarna har under åren fått ta farväl av ungdomar som gått vidare till jobb eller utbildning, men också till dem som har fastnat i missbruk eller faktiskt bestämt sig för att satsa på en kriminell karriär.

En del ungdomar fastnar. Enstaka kan leva på sin kriminalitet, men de är få. För många kan det sluta med missbruk, psykisk sjukdom eller fängelse, beskriver Ulf Johansson. Det händer att klienter avslutar samarbetet med lotsarna men kommer tillbaka efter månader eller år.

Somliga tröttnar, smekmånaden är över, de vill ut.

– Utbrändheten börjar slå till om du inte har gjort karriär och sitter i en BMW när du är 22 år, utan fortfarande åker moped och begår småbrott, säger Ulf Johansson.

– De kan vara aggressiva och skrika åt oss, men i deras ögon kan man se en oerhörd sorg. De kan vara helt ensamma, de har kört slut på alla, familjen, vännerna, säger Karin Manole.

Majoriteten begår färre och lindrigare brott

Lotsarna är övertygade om att deras arbete bär frukt. Ulf berättar om en kille som fått jobb på Scania. Karin berättar om en annan som ringde och stolt berättade att han i fickan hade sin första vita lön.

Insatsgruppen har sparat papper och Ester-screeningar och skulle kunna sammanställa statistik, men har inte tagit sig den tiden. Det dagliga ligger före.

Karin Manole:

– Generellt ser vi en förbättring. Klienterna mår bättre, majoriteten begår färre och mindre brott. Om man jämför med när vi började, när det var väpnade rån och övergrepp i rättssak, så tycker vi att det är toppen om de bara kör moppe utan hjälm!

En annan sak som präglat arbetet för den sociala insatsgruppen har varit polisens omorganisation härom året, och som har kritiserats av både poliser, politiker och forskare. Det har sagts att den ytterligare ökade avståndet mellan polisen och allmänheten.

– Omorganisation ställde till det jättemycket. Bland annat tog man bort de lokala kontoren i bostadsområdena, säger Karin Manole.

Närpoliserna var kända av ungdomarna i Hovsjö, Ronna och Fornhöjden. Det var dem som ungdomarna ville ha som kontaktpoliser.

– Tidigare fanns också en ungdomskoordinator som ansvarade för all under rättelseinformation för ungdomar i Södertälje. Han var ett jättestöd för oss. Den har man inte kvar.

Insatsgruppen har försökt gilla läget, jobba vidare med de poliser som har kvar personliga kontakter, fortsätta att knyta skyddande nätverk kring ungdomarna. På ett nätverksmöte kan det sitta lärare, föräldrar, syskon, en fält-assistent, den kontaktpolis som alla ungdomar tilldelas, fotbollstränaren, ungdomspsykiatrin, frivården om det gäller någon äldre, någon från fritids-gården, kanske en betrodd slöjdlärare, personer som ungdomen har förtro-ende för.

– Vi är på gång. Vi ser exempel på att vårt arbete har framgång och jag känner mig hoppfull, säger Karin Manole.

Fakta Södertälje

Antal invånare: 95 000

SIG-start: 2011

Ålder på de unga: 15–25 år

Bemanning: En gruppleddare och fem lotsar

Antal unga samtidigt i verksamheten: 20–25

Antal unga som passerat sedan start: Cirka 90

Organisation: Startade som projekt 2009, nu permanent under socialförvaltningen med placering hos polisen

Text: Roland Cox

SKELLEFTEÅ

Lokal förankring främjar tidig insats

Förvaltningarna i Skellefteå kommun är vana vid att samarbeta. Här inbegriper sociala insatsgruppen grundskolan, gymnasiet, polisen, socialtjänsten, fritidskontoret och landstingets barn- och ungdomspsykiatri. Dessutom finns Förebyggande rådet i Skellefteå (FRIS) som når ut till alla delar av den vidsträckta kommunen. Målet är att fånga upp unga med problem så tidigt som möjligt.

Johanna Brännström är samordnare för Centrala Insatsgruppen som SIG kallas i Skellefteå och berättar om en grundskoleelev som hade väldigt hög frånvaro och var så våldsam hemma att polisen fick åka dit.

– Men han hade bra kontakt med sin elevassistent i skolan och då ville vi bygga vidare på just den kontakten, men utifrån hemmet. Socialtjänsten var redan inkopplad och för att locka eleven till skolan involverade vi även fritidskontoret. Eleven fick börja varje morgon med att simma eller träna i badhuset tillsammans med elevassistenten. Och det fungerade! Från badhuset följde eleven med sin assistent till skolan.

Hennes medarbetare, polisen Ewa Öberg Öström, menar att fördelen med insatsgruppen är att allt kommer upp på bordet när många samarbetar; hur det går i skolan, familjesituationen, hur fritiden ser ut och eventuell brottslighet.

– Då kan man hitta en nyckel till förändring. Vi ställer oss frågan om det finns någon person i den ungas omgivning som bryr sig. Då är det den personen vi ska ta tag i och stötta.

– Det kan vara en anhörig, men också en granne eller en kompis, fyller Vida Tavakoli i. Hon är enhetschef på socialkontoret.

– Styrkan med insatsgruppen är att vi tillsammans kan hitta halmstråna, vilket kan vara svårt när var och en jobbar på sin kant, tillägger Ewa Öberg Öström.

SIG arbetar genom ordinarie verksamheter

Centrala Insatsgruppen i Skellefteå består av åtta personer som har en fast mötestid inbokad varje tisdag klockan tre. Det innebär att inom högst en vecka från det att en anmälan kommer in ska gruppen vara samlad. Hittills har det varit skolan som tagit initiativet till att skicka ärenden till SIG, som kopplas in först när alla andra åtgärder har prövats. Insatsgruppen arbetar via ordinarie verksamheter som elevhälsa, polis, fritidsgårdar, socialtjänst och landstingets barn- och ungdomspsykiatri (BUP). Ofta har ungdomarna redan kontakter där och möter ingen i SIG personligen, men de blir informerade om att gruppen finns i bakgrunden. Och föräldrarna godkänner skriftligt att sekretessen hävs mellan samtliga verksamheter.

– Vinsten med SIG är att vi gör en insats samtidigt. Det kan till exempel vara att polisen är stenhård och kör en bil bakom den unga personen så fort tillfälle ges, medan fritidskontoret ger mycket kärlek och bjuder in hen till olika aktiviteter. Så vi har alla olika roller, säger Adam Larsson, barn- och elevhälsachef för grundskolan. Och polisen Ewa Öberg Öström håller med:

– Vi ska få det att skaka från alla håll och kanter. Det är mycket effektivare än att jag jobbar på mitt håll och skolan och socialtjänsten på sitt. Det enda som händer då är att vi förlorar energi och börjar ifrågasätta varandra. Man tänker ”varför gör inte socialtjänsten eller skolan något åt Kalle”.

– Det handlar också om att våga lita på att andra gör sitt jobb, då kan man backa, säger Vida Tavakoli från socialtjänsten.

Samordnaren Johanna Brännström håller med om att samverkan öppnar nya oväntade dörrar och berättar om en elev som hade en ADHD-diagnos.

– Han sa att han skulle bli kriminell och använda droger, för det var den enda ”karriär” som stod till buds om man hade den diagnosen. Då visade det sig att polisen i vår grupp hade en kollega med ADHD som eleven fick träffa och som blev hans förebild.

Lokalt nätverk är en styrka för insatsgruppen

En viktig uppgift är att samordna alla insatser runt en ung person för att kunna fokusera på det viktigaste, menar insatsgruppen och berättar om ett fall där många aktörer agerade runt en ung flicka.

- BUP sökte samtalskontakt med henne, öppenvården likaså, skolan ryckte i henne utifrån en kontakt med kuratorn. Då funderade vi över vilken av dessa kontakter som var mest fruktbar och bestämde att det var öppenvården. Därmed backade alla andra. Då kunde hon inte säga till öppenvården att hon inte kunde komma för att hon skulle ha prov i skolan. Eller säga till skolan att hon inte kunde vara där för att hon skulle till öppenvården, säger elevhälsachefen Adam Larsson.

- Genom att samverka och komma fram till att EN sköter kontakten och alla andra backar sparar vi resurser, inflikar Stig Berggren, som arbetar med drog- och brottsförebyggande verksamhet inom Förebyggande rådet i Skellefteå (FRIS) som finns på alla grund- och gymnasieskolor i kommunen.

I rådet sitter representanter från de nämnder som har med barn att göra; skolan, fritidskontoret, socialtjänsten och polisen. Ofta deltar även kyrkan och olika föreningar.

Skellefteå är till ytan den näst största kommunen i Sverige och samordnaren Johanna Brännström anser att det arbete som FRIS bedriver är en styrka för insatsgruppen.

- De jobbar lokalt och kan tidigt upptäcka om någon plötsligt inte kommer till fotbollsträningen. De kan också fråga sig var en hel årskull som inte går till fritidsgården håller hus.

Skolan drivande när SIG sjösattes

Centrala Insatsgruppen i Skellefteå har hämtat inspiration från Antwerpen i Belgien som skolkontoret hade ett samarbetsprojekt med för några år sedan.

- De hade något som hette Central Helpdesk och var nästan som en stridsledningscentral med datorer och telefoner dit skolor anmälde att ”nu har vi gjort allt och behöver hjälp”. Det var häftigt att se alla dessa representanter från skola, socialtjänst, elevhälsa och polis som genast började jobba, säger Jan Söderström, verksamhetschef på skolkontoret.

Central Helpdesk hade tio dagar på sig från det att anmälan kom in till att ha utarbetat en helt ny handlingsplan som inte skulle föreslå något som redan var gjort. Från Antwerpen lånade SIG ordet ”central” varför gruppen heter Centrala Insatsgruppen.

I Skellefteå har sociala insatsgruppen bokat en fast mötestid varje vecka. Från vänster samordnaren Johanna Brännström, Vida Tavakoli från socialtjänsten, polisen Ewa Öberg Öström, Adam Larsson, barn-och elevhälsachef för grundskolan och Stig Berggren från Förebyggande rådet i Skellefteå. Foto: Viveca Ringmar

Skellefteå kommun har länge haft låg brottslighet enligt Brottsförebyggande rådets mätningar. Men för några år sedan ökade narkotikabrotten och en händelse i ett köpcentrum som hade blivit tillhåll för ungdomar som använde och sålde narkotika skyndade på starten av SIG. Trots att polisen, fältassistenter, socialsekreterare, skol- och fritidsledare försökte lösa situationen förekom också misshandel och rån.

– När en pensionär blev nedslagen då han skulle panta burkar och några av ungdomarna stal det kvitto på 12 kronor, som kom ut från pantautomaten, insåg vi att vi måste samarbeta eftersom var och en inte kan lösa problemen på sitt håll, säger Jan Söderström.

Skolan blev en naturlig motor i SIG efter Antwerpen-projektet, men från och med 2018 kommer SIG i Skellefteå att ”ägas” av socialtjänsten, liksom på många andra håll i landet.

Ett hinder i arbetet har hittills varit att socialtjänsten valt att skicka ordinarie handläggare, vilket har inneburit att det har kommit en ny person till SIG för varje enskilt ärende. Representanten från socialtjänsten har inte heller haft mandat att fatta beslut och gå vidare i samarbetet.

För att främja kontinuiteten finns samordnaren på socialtjänsten från och med januari 2018.

– Om man kan behålla en sådan här grupp och inte alltför ofta byta ut personerna i den så växer förtroendet för varandra efter hand, man får ett kitt i gruppen. Och det är oerhört viktigt för att samarbetet ska fungera, säger Stig Berggren från FRIS.

Utvärdering är nästa steg

För att utveckla arbetet framöver krävs att insatsgruppen hittar en modell för utvärdering, menar samordnaren Johanna Brännström. Den diskussionen har bara börjat.

- Hittills har vi gjort så att när vi tycker att den unga personens tillvaro fungerar avslutar vi ärendet och säger till verksamheterna att de ska kontakta oss om det blir svajigt igen.

- När det gäller just utvärdering ser vi en svaghet i att jobba genom ordinarie verksamheter. Det kan vara svårt för ungdomar och föräldrar att se exakt vad insatsgruppen har gjort. De vet inte att vi till exempel gjorde en prioritering så att utredningen på BUP påskyndades. Eller att den personliga assistenten på skolan var handplockad.

Hittills har SIG varit ett projekt som har förlängts en gång. Ökade resurser under det fortsatta arbetet skulle innebära att våga tänka ännu mer utanför boxen, menar gruppen.

- Det skulle till exempel kunna vara att någon tar med sig den unga personen på en fjällvandring i fyra dagar, säger Adam Larsson, barn- och elevhälsachef för grundskolan.

Han menar att den personliga drivkraften hos var och en i insatsgruppen har haft stor betydelse för hur SIG har utformats i Skellefteå och önskingarna för framtiden är att gruppen får finnas kvar.

- Man vill inte se ungarna gå under, säger polisen Ewa Öberg Öström och får medhåll av Stig Berggren från FRIS.

- Det finns så mycket gott i dem. De har bara inte fattat det.

Fakta Skellefteå

Antal invånare: 72 000

SIG-start: 2015

Ålder på de unga: Från förskoleålder till 20 år
(så länge skolan finns i de ungas liv)

Verksamheter inom SIG: Grundskolan, gymnasiet, socialtjänsten, polisen, fritidskontoret, FRIS, BUP

Bemanning: 8 personer som har SIG som en del i sin ordinarie tjänst

Antal unga samtidigt i verksamheten: 2

Antal unga som passerat sedan start: 6

Organisation: Projekt med en samordnare från socialtjänsten från och med 2018

Text: Viveca Ringmar

TROLLHÄTTAN

Bra relationer bygger på samverkan och närhet

SIG Trollhättan jobbar med små slanka resurser och långsiktigt förebyggande arbete för unga, från tolv år. Ungdomens egna mål är vårt uppdrag, säger Anne Fagerberg, koordinator. Det tog tre år att hitta formerna.

Först var det bara chefer som träffades. Embryot till en social insatsgrupp för fem år sedan var en styrgrupp som bestod av ledare från olika förvaltningar. Det fanns ingen särskild person anställd för att hålla ihop jobbet.

För tre år sedan utsågs fältsekreterare Anne Fagerberg till koordinator. Förutom henne ingår en områdespolis, kuratorer och socialpedagoger från fem skolor, tre fritidsledare och två fältsekreterare i verksamheten med sociala insatsgrupper (SIG). En styrgrupp ger mandat.

Det har tagit dessa tre år att söka sig fram till bra arbetsformer som innebär att samma personer träffas ofta och kontinuerligt, menar hon.

Idag är det ett tiotal personer ute i verksamheten som träffas varannan tisdag – fritidsledaren, skolkuratorn, fältsekreteraren ”Moe”, polisen ”Karro” och de andra.

Det har också tagit sin tid att hitta rätt målgrupp. Idag är den yngre och mindre belastad.

I början kom var och en av de professionella med sin egen frustration och la den på bordet, beskriver Anne Fagerberg. Det vädrades oftare bestämda åsikter

om vad andra aktörer borde göra, och vad den eller den ungdomen borde göra och inte borde göra. Nu styr den unges egen vilja mer.

– Förut kunde en ungdom diskuteras på mötet för att det hänt något dåligt. Nu pratar vi även om att det har hänt bra saker. Att ungdomen faktiskt gick på de här lektionerna i skolan, att F:et i betyget försvann, säger Anne Fagerberg.

Många ungdomar är beredda på kritik när en vuxen tar kontakt.

– De är inte vana vid att få positiv respons.

Anne Fagerberg är koordinatör i SIG och sedan våren 2017 även samordnare mot våldsbejakande extremism. Foto: Roland Cox.

Observerar tidiga signaler på oro

Vi träffas i Familjehuset mitt i Trollhättan, där kommunen samlat ihop flera socialt förebyggande verksamheter. Här finns bland annat familjerådgivning, rådgivning för anhöriga till missbrukare, fältenheten, mottagning för oroliga föräldrar och stöd för unga brottsutsatta. Här träffas också den sociala insatsgruppen.

SIG Trollhättan riktar in sig på tidiga oros signaler, där de bedömer att en liten insats kan göra skillnad. Det kan vara en förälder som undrar om barnet verkligen är på fritidsgården, områdespolisen som ser en ny ungdom hänga med ett gäng i centrum eller en skolkurator som uppmärksammat hög frånvaro hos någon.

– Vi kan ju inte prata så mycket om detaljer i gruppen innan vi fått samtycke från föräldrarna. Men vi kan ta upp om det är någon som vi borde prata med, berättar Anne Fagerberg.

Till nästa gång kanske kuratorn har kollat upp betygen, fältsekreteraren kan ha något att rapportera. Om det finns oro på flera håll träffar någon från SIG föräldrarna och berättar om verksamheten, och att det behövs ett formellt samtycke för att gå vidare och lätta på sekretessen. Samtycket utvärderas och förnyas ett halvår i taget.

”De ritar upp en framtidslinje på tavlan, visionerar om hur livet skulle kunna se ut om tio år. Ungdomens målbild blir sedan vårt uppdrag.”

Någon, ofta fältsekreteraren, träffar sedan ungdomen enskilt och samtalar om vad han eller hon vill. De ritar upp en framtidslinje på tavlan, visionerar om hur livet skulle kunna se ut om tio år.

– Ungdomens målbild blir sedan vårt uppdrag.

Målet presenteras i den sociala insatsgruppen. Nu är det flera vuxna i rummet. Ungdomen själv eller en fältsekreterare kan berätta om framtidslinjen. En del ungdomar blir positiva om de inser att gruppen vill dem något gott.

– Ungdomen kan förvånat fråga ”har ni alla kommit för min skull”, berättar Anne Fagerberg.

Delmål kan vara att gå med i fotbollsklubben, att göra något med musik den närmaste tiden eller något annat konkret.

– Det handlar om att ungdomarna ska vara på trygga platser, få en god skolgång och meningsfull fritid.

Många vuxna som håller koll

Efter mötet finns det nu ett antal vuxna som känner till den här killen eller tjejen, som är ögon och öron i skolan, på fritidsgården och i bostadsområdet. Den unge vet att de vet. Fritidsledaren kan reagera om fel kompisar försöker locka bort honom eller henne från gården, säga att ”men vi skulle ju spela biljard nu”. Områdespolisen kan stöta på en person som borde vara hemma vid den tiden.

I så fall kan det vara dags för ett nytt möte, ett samtal om att framtidslinjen inte kommer att kunna hållas om inte delmålen uppfylls. Det blir svårt att klara skolan för den som skolkar eller är ute för sent.

Det innebär också att en ungdom som faktiskt vill undvika dåligt sällskap har något att skylla på, har Anne Fagerberg märkt. Man vill inte hänga med för ”de blir sura på fritidsgården” eller ”morsan tjarar” eller ”polisen har koll på mig”.

Då blir en ungdom som befinner sig i riskzonen samtidigt mindre intressant för äldre kriminella att rekrytera för att gå ärenden eller förvara droger.

Föräldrarna till unga i SIG kommer ofta från andra länder och får lära sig mer om var gränserna går, att de faktiskt har rätt att neka mobiltelefon, att det faktiskt är ytterst sällan som socialtjänsten tar barnen ifrån föräldrarna, vilket de kan vara rädda för. Det gäller att bygga tillit och att stärka ”föräldramandatet”.

Barnen kan vara mer informerade än föräldrarna, eller påstå att de är det. De kan utnyttja sitt överläge och bli för dominerande i förhållande till föräldrarna, menar Anne Fagerberg och hennes kolleger.

Idag riktar SIG in sig på de yngsta. Om det finns bekräftad kriminalitet eller missbruk i bilden så görs en anmälan till socialtjänsten som får utreda och eventuellt ta över ansvaret. På det sättet blir det mer utrymme för att jobba med tidiga insatser. En del unga fångas upp redan i tolvårsåldern, och Anne Fagerberg tänker ibland att det borde ske ännu tidigare.

På fem år har ungefär 18 ungdomar fått hjälp genom SIG. Just nu har man sex ganska färska klienter, vilket gör att dessa får mycket resurser. Anne Fagerberg menar att man skulle kunna ta in betydligt fler, men föredrar att jobba mer intensivt med en mindre grupp.

Alla har mandat att lägga arbetstid på SIG

Det är bara Anne Fagerberg som är anställd för att jobba med SIG. De övriga i gruppen har det som en ingrediens i sitt vanliga jobb, men har det viktiga mandatet att kunna lägga tid på SIG utan att behöva försvara sig när de är borta.

Samverkan är poängen. Anne minns sin egen frustration när hon såg ungdomar som for illa och hon som fältsekreterare inte kunde se hela bilden, hela pusslet. Idag ger SIG i bästa fall en ”heldygnsbild”.

Samverkan ”på riktigt” innebär också att medlemmarna ibland måste blotta brister i sina egna organisationer.

– Det kan svida. Vi har mycket diskussioner, ibland hetsiga, för att landa i sätt att mötas, säger Anne Fagerberg.

De som passerar SIG verkar ha en god diagnos. Strukturerad uppföljning i siffror och tabeller görs inte, men de som är aktuella är så få, så gruppen har bra koll, tycker Anne Fagerberg.

– Ingen av dem som jag har jobbat med som koordinator har idag bekräftad kriminalitet, säger hon.

Viktigt att vara nära

Områdespolisen Karoline ”Karro” Andersson sätter sig en stund. Hon beskriver hur hon söker en balans mellan akut och förebyggande, mellan måste-läge och vilje-läge. Hon tycker att hon har stöd och mandat från polisledningen i den avvägningen.

– Tar man bara itu med rena brott så tappar man kontakten med de vanliga medborgarna. Om jag inte ser ungdomarna så faller arbetet.

Hon håller upp armarna till en cirkel eller omfamning när hon pratar om vikten av att vara närvarande, att vara nära.

– Jag ser vilka problem och svårigheter människorna har därute, och jag ser bristerna i våra samhällssystem.

Alla behöver bli bekräftade, konstaterar hon. Ungdomar kan söka det genom att ta över ett område, skaffa sig herravälde.

– Det får gärna vara ett farligt område, det är jättespännande. Det ger en identitet som inte alla vill ut ur, säger Karro Andersson.

Ungdomen eller föräldrarna kan lämna SIG-verksamheten av flera skäl. Ett är att oron lägger sig, ett annat att SIG signalerar att det rullar det på så bra att gruppen kan avslutas. Stödet är tillfälligt och ska så vara, men försvinner inte helt. Den som vill kan ta kontakt, och gör det också. Fältsekreteraren Mohammad ”Moe” Zainal tittar in under intervjun i Familjehuset. Han fikade nyligen med en gammal bekant.

– Jag har jobbat med honom sen han gick i åttan. Han hängde i fel kretsar, hade många riskfaktorer för att hamna väldigt snett. Vi fångade upp honom. Han fick sommarjobb genom SIG och blev fotbollstränare för ett lag med ensamkommande flyktingbarn. Han blev väldigt omtyckt av barnen och växte som person. Nu är han 19 år, söker jobb och ska ta körkort, berättar Mohammad Zainal.

Karoline "Karro" Andersson, områdespolis, bygger sedan flera år nätverk i de utsatta områdena Lextorp och Kronogården. Foto: Roland Cox.

Mohammad Zainal, fältsekreterare som blir kontaktad av "sina" killar och tjejer även efter att de lämnat SIG. Foto: Roland Cox.

Personliga relationer gör arbetet lättare

Trollhättan drabbades hårt när Saab lades ner, arbetslösheten bland ungdomar låg hösten 2017 på drygt 15 procent, mot drygt 10 i landet. Men Mohammad Zainal ser segregationen som det största problemet. Trollhättan har tagit emot flyktingar och har några problematiska bostadsområden med upprepade bilbränder och annan kriminalitet.

Polisen Karro Andersson beskriver ett parallellsamarbete med andra referensramar, där man löser saker inom de egna kretsarna och inte litar på myndigheter. Det understryker betydelsen av personliga relationer.

– Att man lär känna mig, då blir det skillnad mellan att träffa Karro och att träffa polisen. Samma sak med socialtjänsten. En viktig uppgift för oss är att förtydliga vad kommunen och myndigheter gör.

2015 drabbades skolan Kronan av ett våldsbrott med rasistiska förtecken. Den unga gärningsmannen dödade två personer och skadade två svårt. Dådet sänkte tryggheten i Trollhättan under en tid men samtidigt fick, enligt Anne Fagerberg, medborgare med utländsk bakgrund se att myndigheterna stod på deras sida mot rasismen. Det stärkte tilliten till det svenska samhället.

Hon tror också att de som fortsätter en kriminell bana och som så småningom tröttnar, har glädje av att ha fått möta myndigheter på ett positivt sätt, att de vet vart de kan vända sig och att det finns hjälp att få från samhället.

Även föräldrarna uppskattar att nätverket kring deras barn finns kvar.

– Vi har något som heter framtidsmöten för de familjer som behöver mer omfattande insatser från socialtjänsten men vill behålla sitt nätverk från SIG. Familjen får önska vilka de vill ska delta, och det brukar vara samtliga. Men det är en socialsekreterare som ansvarar för kontakten, berättar Anne Fagerberg.

SIG-medlemmarnas personkännedom i bostadsområdena har två sidor.

– Nu när vi har rutinerad och erfaren personal som verkligen brinner för detta, funkar ju allt. Men att arbetet blir personbundet gör det också sårbart.

Anne Fagerberg tänker att det framöver skulle behövas lite mer ”fyrkantighet”.

– Dokumentation av arbetsformerna, vad som förväntas av varje förvaltning som är med, tydligare beslut om hur vi jobbar, är några saker vi kan bli bättre på.

Anne Fagerberg blir glad när...

- › Ungdomarna ”skyller på” SIG, som alibi för att inte hänga med in i dåliga situationer.
- › En ungdoms kontakt med SIG stärker relationen med exempelvis skolkuratoren, så att det blir lättare att prata med varandra.
- › En ungdom börjar använda personal från SIG som stöd i jobbiga situationer.
- › En ungdom visar sig ha fått godkänt betyg från grundskolan och kan söka till ett nationellt program på gymnasiet – mot alla odds!

Fakta Trollhättan

Antal invånare: 58 000

SIG-start: 2012

Ålder på de unga: 12–18 år

Bemanning: En koordinator på halvtid, övriga i SIG arbetar inom sina ordinarie tjänster

Antal unga samtidigt i verksamheten: Cirka 6

Antal unga som passerat sedan start: Cirka 18

Organisation: Verksamheten drivs av kommunen och polisen i samverkan. Det sker i fastare former än tidigare, men koordinatören är ännu projektanställd.

Text: Roland Cox

HÄSSELBY-VÄLLINGBY STADSDEL

Välkända samordnare skapar nödvändig tillit

I Hässelby-Vällingby består SIG-personalen av personer som deltagarna känner sedan tidigare. Från fritidsgården, häktet eller stadsdelen. Den lokala anknytningen bidrar till att göra deltagarna mer motiverade att ta emot hjälp.

Stadsdelen Hässelby-Vällingby i västra Stockholm har haft problem med kriminella gäng sedan början av 00-talet. Men runt 2010 hände något.

– Våldet blev grövre. Det började bli vanligt med skottlossningar och konflikter mellan olika gäng, säger Amir Hushvar, en av samordnarna för Hässelby-Vällingby sociala insatsgrupp (SIG).

En anledning till det eskalerande våldet var konkurrens. Från början fanns ett gäng i Blackeberg, alldeles i närheten. När nästa kriminella grupp skulle slå sig in på området räckte det inte att organisera sig i det som brukar kallas för “löst sammansatta nätverk”.

– Om man ska konkurrera måste man ha ett namn. Efter gänget i Blackeberg kom ytterligare två gäng. Ett gäng föder alltså fler, berättar Therese Karlsson, projektledare för Hässelby-Vällingbys sociala insatsgrupp.

När SIG-projektet startade 2013 var tanken att rikta in sig mot unga, för att hindra dem som var på glid att fastna i den kriminella världen. Men så småningom utökades målgruppen till den nuvarande – 18–29-åringar som helt eller delvis lever på brottslighet.

– Det finns andra som jobbar med barn och ungdomar på ett förebyggande sätt, och som gör det jättebra. Men vår målgrupp har inte haft något sammansett stöd tidigare. Vårt arbete minskar rekryteringen, för ju färre vuxna kriminella desto färre som rekryterar unga, säger hon.

Målgruppen ska känna sig representerad

SIG-verksamheten leds av en styrgrupp. Där finns stadsdelsdirektören och representanter för polisen, arbetsförmedlingen, Jobbtorg, socialtjänsten och kriminalvården. Styrgruppen arbetar med att få ihop samverkan mellan de olika parterna och med att följa upp arbetet. Närmast deltagarna finns en arbetsgrupp. Den består av tre samordnare och projektledaren Therese Karlsson, som haft en tydlig tanke när hon rekryterat sina medarbetare.

– Vår målgrupp är så svår att nå ut till. De tar inte hjälp av oss om de inte känner sig trygga, säger hon.

Alla samordnare har därför en bakgrund som är relevant för uppdraget. Alejandra Chacin har jobbat i häktet och byggt en relation med flera av dem som nu är deltagare. Amir Hushvar har erfarenhet av att arbeta med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Latif ”Papis” Diallo har länge jobbat på fritidsgården. Två i personalen är uppvuxna i området och har gått i skola tillsammans med flera av de livsstilskriminella, och två är inflyttade.

– Blandningen är bra. Målgruppen måste känna att de är representerade. Det funkar inte att det bara är personer utifrån som säger hur de ska leva, menar Therese Karlsson.

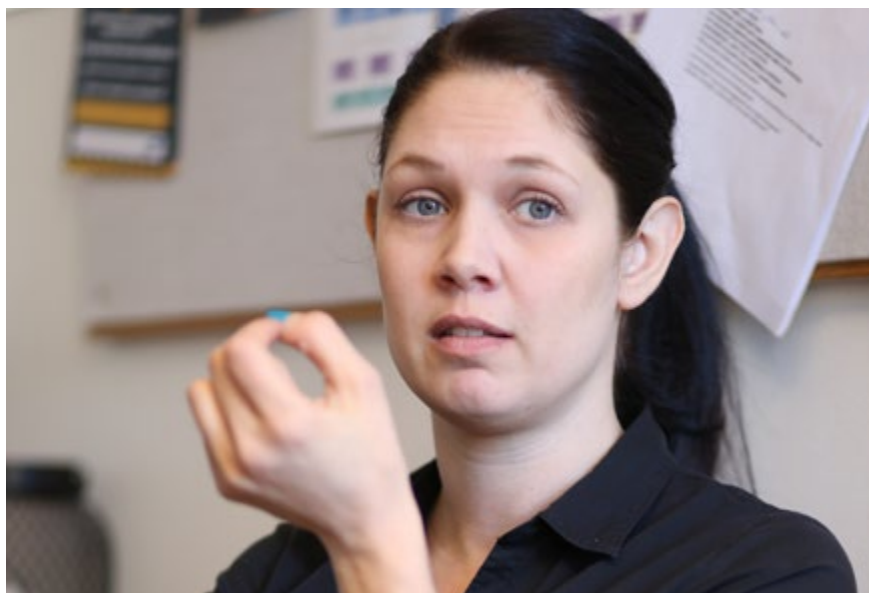
Kopplingen till lokalsamhället gör det lättare att överbrygga klyftan mellan det etablerade samhället och de personer som SIG-gruppen riktar sig till.

– Det är en del som känner igen mig, det gör det lättare för dem att ta kontakt. Men det är också en fördel att man känner till området. Man vet hur det sett ut och hur det utvecklats, säger Amir Hushvar.

Deltagarnas motivation viktig

Den sociala insatsgruppen riktar sig till livsstilskriminella. Den vanligaste kontaktvägen är när deltagarna är på väg ut från fängelse. Då är det frivården som tar kontakt med SIG. I andra fall kan socialtjänsten tipsa om att någon är intresserad. Och ibland tas initiativet av de kriminella själva.

Under åren har samordnarna blivit bättre på att välja ut vilka som ska få vara med. En viktig lärdom gjordes alldeles i början. Då försökte samordnarna rekrytera en grupp unga kriminella som satt i fängelse.

I Hässelby-Vällingby riktar sig den sociala insatsgruppen till unga vuxna. "Ju färre vuxna kriminella desto färre som rekryterar unga", säger projektledare Therese Karlsson. Foto: Mats Karlsson.

– Vi besökte dem i fängelset, och alla sa ja till att vara med när de kom ut. Men sen visade det sig att motivationen sviktade, berättar Therese Karlsson. När de kom ut fick de hjälp av SIG, bland annat med boende. Men samtidigt fortsatte de sin kriminella bana.

– Det såg inte bra ut. Folk fick intrycket att vi hjälpte kriminella med lägenhet. Det stjälpde verksamheten, berättar Therese Karlsson.

Efter det första snedsteget läggs idag stor vikt vid att säkerställa att deltagarna verkligen är motiverade. Att ge upp sitt kriminella liv är en tuff process, och det räcker inte att bli erbjuden andra alternativ.

– Vissa tror att de automatiskt kommer att sluta vara kriminella för att de går med i SIG. Men de flesta gör inte brott för att överleva utan exempelvis för att få makt och status. För att lyckas måste de verkligen ha bestämt sig, säger Alejandra Chacin.

Det finns ingen knivskarp gräns mellan de deltagare som är tillräckligt motiverade och de som inte är det. I stället för att börja det praktiska arbetet direkt hamnar de tveksamma i en "motivationsfas". Där ges motiverande samtal, en vetenskapligt grundad metod som används vid många olika sorters beteendeförändringar: allt från att sluta röka till att äta mer hälsosamt. En psykolog handleder, och lär samordnarna vilka signaler de ska leta efter.

– Det finns de som kommer på sina möten men inte tänkt sluta med kriminalitet. En av ledtrådarna är att de aldrig pratar om kriminaliteten som ett problem, eller om framtiden när de slutat.Handledningen gör att vi kommer till nya insikter, säger Therese Karlsson.

”Bara att hålla kontakt med alla myndigheter är jättesvårt för den här gruppen. Det kan vara upp till sju olika samtidigt. Då är det viktigt att vi finns där, och stöttar och påminner”

Alla som kommer in i SIG-programmet får en individuell plan utifrån sitt behov. Samordnarna kopplar in de aktörer som varje deltagare behöver. Vissa behöver hjälp att betala av skulder eller bli av med ett missbruk, medan andra måste hitta en bostad och få ett jobb. Samordnarna följer med från start till mål. De ordnar med bankkonton och hjälper deltagaren att hitta fritidsintressen, allt praktiskt som andra myndigheter inte har möjlighet till. Det är också viktigt att medla med myndigheter, passa tider för möten och minnas vad som sägs där.

– Bara att hålla kontakt med alla myndigheter är jättesvårt för den här gruppen. Det kan vara upp till sju olika samtidigt. Då är det viktigt att vi finns där, och stöttar och påminner, säger Amir Hushvar.

Säkerhetsarbetet halkar efter

Eftersom kriminaliteten i Vällingby och Hässelby är så grov, ställs höga krav på samordnarnas säkerhetstänk. För varje deltagare gör de en särskild säkerhetsbedömning. Om hotbilden är för stor kan polisens avhopparverksamhet ta över.

Förutom att vara inlästa på hotbilden för var och en av deltagarna måste samordnarna vara noggranna med sekretessen och vaksamma på vilka som är i byggnaden samtidigt.

– Vi jobbar med den farligaste målgruppen, men de är i stort sett aldrig farliga för oss. Det som är farligt är att de har så många fiender. Om vi är ute på stan med dem måste vi tänka på att någon kan vilja skada dem vilket kan drabba oss, berättar Therese Karlsson.

Men SIG-samordnarna är inga säkerhetsexperter, och Therese Karlsson tycker att det behövs bättre stöd för att arbetsmiljön ska vara säker.

– Man tittar sig över axeln om den man jobbar med har fiender som är extra farliga. Ibland handlar det om riktigt våldsamma personer, säger hon.

Uppföljning kräver bättre metoder

Ända sedan starten har den sociala insatsgruppen i Vällingby varit noggranna med att följa upp resultaten. Under tiden som projektet pågått har skottlossningarna halverats, från toppnoteringen 19 stycken 2014 till bara sju i fjol. Det går inte att med säkerhet säga att förbättringen beror på SIG, men gissningen är inte helt långsökt; trots allt har cirka 35 personer passerat SIG med “lyckat resultat”, vilket betyder bostad, försörjning, och uppfyllda individuella mål.

Uppföljningen är en viktig del av verksamheten, menar Therese Karlsson, men det hade gått enklare om det från början varit tydligt vilken information som ska samlas in.

– Det finns ingen standardiserad metod för att mäta hur det går. Det borde gå att göra en uppföljningsmanual med små medel, så att vi kan jämföra våra resultat med andra kommuner och stadsdelsnämnder.

Fakta Hässelby-Vällingby

Antal invånare: 71 000

SIG-start: Med nuvarande målgrupp sedan april 2014. Med yngre målgrupp sedan 2013

Ålder på de unga: 18–29 år

Bemanning: En projektledare och tre samordnare

Antal unga samtidigt i verksamheten: Runt 25 totalt, varav cirka 10 i motivationsfas och 15 inskrivna

Antal unga som passerat sedan start: Cirka 35

Organisation: Projekt inom öppenvården som ligger under socialtjänsten

Text: Nils Otto

ESKILSTUNA

Fokus på de yngsta som ännu inte fastnat

Brottsligheten går allt lägre ner i åldrarna. Därför är verksamheten med sociala insatsgrupper i Eskilstuna inriktad mot att hindra de yngsta från att fastna i kriminalitet. Men att få samtycke från både ungdomarna och deras föräldrar är något av ett huvudbry.

I den sörmländska kommunen Eskilstuna är kriminaliteten främst koncentrerad till ett par utanförskapsområden. Där är både befolkningstillväxten och arbetslösheten hög. Inte minst har det varit stökigt på en del gymnasieskolor.

I augusti 2014 drog kommunen i gång en satsning på sociala insatsgrupper (SIG). Då var det självklart att insatsen skulle inriktas på de unga.

– I vårt förebyggande arbete, på fritidsgårdar och skolor, har vi uppmärksammat de yngre som är på väg in i något. Det har naturligt blivit så att vi valt att satsa på dem, säger Mia Medström, biträdande enhetschef på socialförvaltningen.

Verksamheten riktar sig till unga mellan 13 och 20. Men oftast är det de yngsta det handlar om. De är i 13- till 15-årsåldern, mestadels killar. De gläntar på dörren till ett kriminellt liv utan att ha fastnat där ännu.

Flexibla operativa grupper

SIG-verksamheten i Eskilstuna arbetar på flera nivåer. Längst upp finns en styrgrupp med övergripande ansvar för verksamheten. Under den finns ledningsgruppen, som sammankallas av SIG-samordnare Jeanette Lundberg och består av företrädare för polisen, arbetsförmedlingen och olika förvaltningar. När de träffas var femte vecka går de igenom ungdomar som skulle kunna ha nytta av SIG.

– Representanten för polisen kanske nämner en ungdom som ofta är aktuell hos dem, och frågar om personen är lämplig för SIG, berättar Jeanette Lundberg.

Ungdomarna som får en SIG-insats har ofta problem inom flera olika områden. Kriminalitet, droganvändning och skolsvårigheter är några exempel. Utifrån hur problembilden ser ut fattar Jeanette Lundberg beslut tillsammans med socialsekreterare: ska ungdomen få en SIG-insats? Sedan bestämmer hon och ledningsgruppen vilka vuxna som ska ingå i en så kallad operativ grupp runt ungdomen.

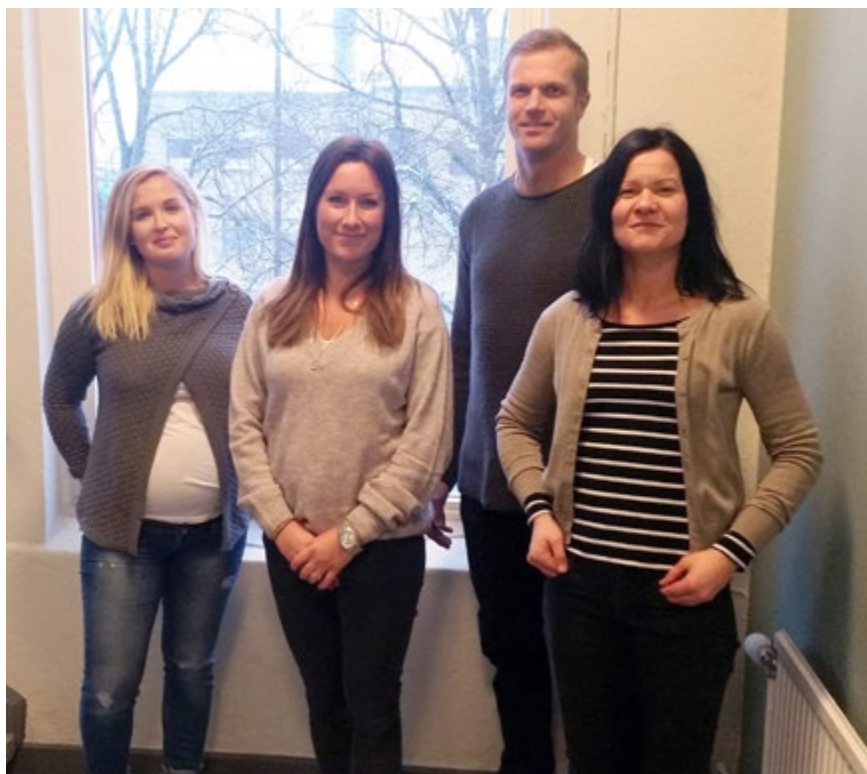
Sammansättning i gruppen beror på ungdomens behov. Till exempel är det viktigare att någon från Arbetsförmedlingen är med om deltagaren är 18 år än om hen är 14. Storleken på gruppen brukar variera, oftast består den av mellan åtta och tolv professionella.

Eftersom den operativa gruppen kommer att träffas regelbundet är det viktigt att välja personer som ungdomen kan få förtroende för. Ibland har hen redan etablerat kontakt med en särskild polis eller personal ur skolan. Då brukar Jeanette Lundberg försöka tillgodose ungdomens önskemål om att denne ska vara med i gruppen.

Vid SIG-insatsens början bestämmer den operativa gruppen, tillsammans med ungdomen och dennes föräldrar, hur målen ska se ut och vilka insatser som ska leda dit. Dessa sammanfattas i en individuell åtgärdsplan. Dessutom görs en överenskommelse med ungdomen om vilka ramar som ska gälla, till exempel vid vilken tid hen ska vara hemma.

Nackdelarna med kriminalitet märks med tiden

För att ungdomarna ska kunna vara med i SIG måste både de och deras föräldrar samtycka till insatsen. Mia Medström tror att detta kan försvåras av att de yngsta ännu inte sett konsekvenserna av att leva ett kriminellt liv. En fjortonåring som lockas av äldre kriminellas status och makt är ofta mindre motiverad till förändring än den som länge levtt ett kriminellt liv och själv upplevt riskerna.

Eskilstunas SIG-verksamhet bildas en "operativ grupp" runt varje ungdom. Samordnare Jeanette Lundberg (nummer två från vänster) med några av de professionella i en av grupperna. Från vänster Ann-Sofi Berglund, Fredrik Lindhé och Karoline Gill. Foto: Nils Otto.

– Det har sina utmaningar att jobba med så unga personer. Många andra kommuner jobbar med äldre ungdomar som vill komma ifrån kriminalitet. Här är det yngre som är på väg in i någonting. Därför är samtycket inte lika enkelt, säger Mia Medström.

Det händer att ungdomarna eller deras föräldrar säger nej till att vara med. Och ibland kan föräldrarna ge sitt samtycke och sedan dra sig ur efter att deras barn varit med i gruppen ett tag. Men de flesta kan se fördelarna med att ta emot hjälpen, särskilt när alternativet ofta är placering i familjehem.

– Vi måste vara duktiga på att förklara och förtydliga vilken hjälp de faktiskt kan få. Det är en bra möjlighet och något som vi tror kan vara till stor hjälp för dem, säger Jeanette Lundberg.

Ingen ungdom utesluts

Om en deltagare börjar göra avsteg från det som är bestämt är det viktigt att snabbt göra något åt det. Det underlättas av att den operativa gruppen består av flera olika yrkesgrupper, som har inblick i många delar av ungdomens vardag. Ett exempel är fältgruppen, som rör sig på stan i sitt förebyggande arbete med ungdomar. Genom att ha koll på ungdomar med en pågående SIG-insats kan de snabbt meddela om någon börjar umgås i fel sällskap.

Ibland återfaller SIG-ungdomarna i brott. Det kan också hända att de inte kommer på sina möten eller deltar i verksamheten. Men de är ändå alltid välkomna att fortsätta.

– I andra kommuner kan SIG-ungdomarna bli uteslutna i vissa fall. Här jobbar vi inte så, vi tror att om vi stänger dörren för dem så förlorar vi dem, säger Jeanette Lundberg.

SIG ger ett helikopterperspektiv

Samverkan inom kommunen har fungerat bra sedan SIG-verksamheten startade år 2014. För många av dem som har kontakt med ungdomarna i sin vardag blir SIG första gången de får ta del av andra myndigheters professionella synpunkter.

”I skolan känner man sig ofta ganska ensam när man jobbar med de här ungdomarna. I en operativ SIG-grupp kan man få ett helikopterperspektiv. Det finns en stor nytta av att alla samverkar och drar åt samma håll.”

– För mig sticker SIG-verksamheten ut, säger Fredrik Lindhé, som är lärare på en högstadieskola i Eskilstuna och är med i en operativ grupp. Han fortsätter:

– I skolan känner man sig ofta ganska ensam när man jobbar med de här ungdomarna. I en operativ SIG-grupp kan man få ett helikopterperspektiv. Det finns en stor nytta av att alla samverkar och drar åt samma håll.

Sedan SIG startade 2014 har 26 ungdomar varit med. Det brukar vara en handfull åt gången, just nu rör det sig om tre. Antalet begränsas av hur många ungdomar som har behov av en insats, men också av att en stor del av arbetet ligger på en enda samordnare.

– Vad kan en heltid mäka med? Att kalla folk till möten och ordna med all uppföljning är ett intensivt arbete. Med fler samordnartjänster skulle vi nog haft fler ungdomar i verksamheten, säger Mia Medström.

En lärdom som SIG-samordnaren Jeanette Lundberg dragit är att uppföljningen kan bli bättre.

– Vi har diskuterat hur vi ska föra statistik. Hittills har det inte funnits så mycket att gå på. Och för de tidiga fallen finns det ingen statistik. Det hade varit intressant att göra uppföljning så att vi vet om SIG hjälpt och i så fall hur. Det är något som kan utvecklas, sammanfattar hon.

Fakta Eskilstuna

Antal invånare: 67 000

SIG-start: Augusti 2014

Ålder på de unga: 13–20 år

Bemanning: SIG-samordnare på halvtid vars tjänst utökas till heltid under 2018.

Antal unga samtidigt i verksamheten: Just nu 3 men kommer sannolikt att öka till 6–7 under 2018

Antal unga som passerat sedan start: 24

Organisation: Under socialförvaltningen

Text: Nils Otto

ÖREBRO

Systematiskt arbete gör att rätt personer får rätt insats

En social insatsgrupp kräver mycket resurser. Därför är det viktigt att lägga insatserna på ”rätt” personer. För att hitta dem arbetar Örebro kommun systematiskt i flera steg. Egen checklista för riskfaktorer och bedömningsinstrumentet SAVRY är några metoder.

Johanna Sollerman är gruppleddare på socialförvaltningens enhet Förstärkt Öppenvård och utvecklingsansvarig för kommunens arbete med sociala insatsgrupper (SIG). Tidigare var hon ansvarig för kommunens pilotprojekt och minns hur svårt det var att få socialtjänst och polis att enas om synen på risk- och skyddsfaktorer – vilket i sin tur avgör vilka unga som ska få en SIG-insats. Vändpunkten kom när pilotprojektet tog slut och kommunen tvingades välja.

– Antingen skulle vi satsa – eller strunta i SIG, säger hon.

Beslutet blev att satsa och i dag kommer alla inblandade snabbt överens om vilka unga som är mest ”lämpliga”.

Sedan november 2016 arbetar kuratorn Elin Bäckström heltid som SIG-samordnare. Hon ingår i socialtjänstens enhet Förstärkt öppenvård som bildades under projektet och nyligen flyttade till lokaler mitt emot stadens centrala köpcentra Krämaren.

Metod som bygger på risk, behov och möjlighet

Arbetet i Örebro bygger på SIG-RBM – Risk Behov och Mottaglighet, en metod som socialtjänsten har tagit fram i samarbete med Örebro universitet. Metoden beskrivs i en handbok som tagits fram med stöd av brottsförebyggande rådet (BRÅ) och bygger på tre principer:

- › Riskprincipen – vem eller vilka ska ges intensiva insatser.
- › Behovsprincipen – vad bör man fokusera på i insatserna.
- › Mottaglighetsprincipen – anpassa insatserna efter individens unika förutsättningar, kultur, behov och motivation.

Ärendegången består av elva steg där det första är att upptäcka ”unga som har hög risk för återfall i brott och som är i behov av en samordnad insats”. Verktøget för detta är checklistan IRK (Initial Riskbedömning för Kriminalitet) som listar de åtta vanligaste risk- och skyddsfaktorerna (se ruta).

Efter det sjätte steget – att samtycket skrivs under – får varje ungdom en unik åtgärdsplan utifrån en strukturerad bedömning med hjälp av verktyget SAVRY.

Samordnaren Elin Bäckström ägnar mycket tid åt metodens M – mottaglighet:
– Våld och utåtagerande attityder syns och hörs, men många ungas kriminalitet är symptom på ADHD, autism eller låg begåvning. Många av dem vi jobbar med har aldrig fått den hjälp de behöver och många upplever att ingen vill att de ska lyckas i livet.

– Svårast är det för unga vars föräldrar har låg förmåga på grund av egna problem. Familjen är en stark skyddsfaktor och när SIG lyckas finns ofta föräldrar som ”tar över” efter insatsen, säger hon.

Check: IRK (Initial Riskbedömning för kriminalitet) omfattar:

- › Kriminalitetshistorik
- › Problematiske personlighetsdrag
- › Negativa attityder och tankesätt
- › Negativa relationer
- › Användande av alkohol eller andra droger
- › Negativa familjerelationer
- › Problem i skola/arbete
- › Brist på positiva fritidsaktiviteter

Kommunens storlek är en framgångsfaktor

För att arbetet med SIG ska fungera krävs att förvaltningar och myndigheter samarbetar. Inte minst socialtjänst och polis. Johanna Sollerman beskriver storleken på Örebro kommun som en av flera framgångsfaktorer:

– Vi är små nog för att känna varandra och veta med vilka vi kan samarbeta, men samtidigt tillräckligt stora för att kunna mobilisera när det behövs. Vi har också många bra poliser som har lärt sig att se bakom ungas utåtagerande beteende.

Matilda Hansson är handläggare vid polisen i Örebro och började arbeta med SIG på halvtid i juni 2016. Sedan dess försöker hon få alla utredningar som rör SIG-ungdomar på sitt bord. Just nu är två poliser kontaktpersoner för unga i SIG, ett antal som varierar med antalet grupper.

Även om samarbetet fungerar bra, medför myndigheternas olika uppdrag också en del svårigheter. Tack vare SIG använder alla numera samma begrepp och arbetsmetoder som alla har stöd i forskning. Så var det inte från början då till exempel ordet ”identifiera” klingade annorlunda hos polisen än hos socialtjänsten. Ett annat exempel är begreppet låg begåvning.

– Kunskap om samband mellan kriminalitet och autism och låg begåvning påverkar till exempel både polisens förhör, våra behandlingssamtal och bemötandet av unga på stan, säger Johanna Sollerman.

Checklistan gör polisens anmälningar ”bättre”

Alla områdespoliser och ungdomsutredare vid lokalpolisområde Örebro använder numera checklistan IRK när de gör en orosanmälan eller anmäler någon enligt Lagen om unga lagöverträdare (LUL). Något som, enligt Elin Bäckström, gör polisens anmälningar ”mer användbara”. Med checklistan som grund kan socialtjänsten och skolan fylla i sådant som polisen inte vet vilket ger bättre underlag för nästa steg – bedömningsinstrumentet SAVRY.

Av alla checklistor (IRK) som Elin Bäckström får in under ett år handlar många om ett 20-tal unga som alla skulle behöva SIG. Men eftersom resurserna inte räcker till alla är det viktigt att välja rätt.

– För mycket insatser på någon som löper liten risk gör lika lite nytta som en halvbra insats för någon som behöver mycket stöd.

Att göra en bedömning enligt SAVRY kan ta upp till sex veckor och ger ett bra underlag för att bestämma insatser och göra en åtgärdsplan.

Samordnaren ansvarar för helheten

Elin Bäckström ansvarar för helheten i SIG-grupperna. Det innebär att samordna alla olika insatser och göra en åtgärdsplan för varje ungdom så att insatserna matchar rätt behov. Det är också hennes uppgift att motivera ungdomen och eventuellt familjen att skriva under ett samtycke och hon ansvarar för att åtgärdsplanen följs enligt principen om risk, behov och mottaglighet. De praktiska insatserna sker i samverkan med psykiatrin (BUP), habilitering, polis och skola. Behandlingsinsatser görs av en kurator inom socialtjänsten.

”Den som dirigerar en orkester kan inte samtidigt spela flöjt.”

Johanna Sollerman betonar vikten av att samordnaren har förutsättningar för att kunna ansvara för helheten och ge den unge vad hen behöver. Eller som hon uttrycker det ”den som dirigerar en orkester kan inte samtidigt spela flöjt”.

Varje social insatsgrupp är extremt individanpassad. Medan vissa unga mår bäst av små, tajta team, behöver andra stöd av många personer.

Varje SIG-grupp måste dock bestå av socialsekreterare med myndighetsutövning, polis, kurator och representanter för skola eller annan sysselsättning. Oftast ingår också socialtjänstens fältarbetare och representanter från BUP, habilitering eller HVB-hem.

I början träffas gruppen ungefär var tredje vecka med många samtal mellan mötena för att lägga till och plocka bort insatser.

Enligt Elin Bäckström handlar det om att ”gasa och bromsa samtidigt”.

SIG kan ge maktlösa lärare ett sammanhang

Skolan är en viktig samarbetspartner. De är också oftast positiva eftersom kriminella unga ofta syns och hörs i korridorer och klassrum.

– Många lärare och rektorer känner sig ensamma och blir tacksamma när vi erbjuder ett sammanhang. Att få insyn i vad vi gör skapar en trygghet som förstärks av vissheten om att de kan ringa mig så fort det händer något, säger Elin Bäckström.

Alla som arbetar med SIG i Örebro är medvetna om att de ungas liv knappast blir tiptop bara för att de deltagit i en social insatsgrupp. Johanna Sollerman har också accepterat att varje SIG inte kan lyckas.

– Vi är ett steg i en trappa, men om vi är steg två eller åtta vet vi inte. Socialtjänsten och SIG kan vara ett lim eller en lots men ett bra liv handlar om så mycket mer; goda relationer, fungerande skola eller arbete och allmänt välbefinnande.

SIG-samordnare Elin Bäckström och gruppleddare Johanna Sollerman skulle gärna erbjuda även 12-åringar en social insatsgrupp. Tidig debut i våld är en viktig riskfaktor många unga har "straffat ut sig redan på lågstadiet". Foto: Birgita Klepke.

Hon skulle gärna se samverkansavtal högre upp i kommunen som gör det möjligt för motiverade SIG-ungdomar att få praktik, jobb eller förtur till bostad.

Men konkurrensen om resurserna är hård.

– Även om statistik från Brottsförebyggande rådet visar att ungdomskriminaliteten minskar är utvecklingen att färre personer gör fler och värre brott, säger Johanna Sollerman.

Även tolvåringar kan behöva en SIG

En annan önskan är att verksamheten skulle omfatta även 12-åringar. Både socialtjänsten och polisen ser hur grovt kriminellt beteende kryper allt lägre ned i åldrarna. Man vet också att tidig debut i våld är en av de viktigaste riskfaktorerna. Många av de unga som Elin Bäckström möter har ”straffat ut sig redan på lågstadiet” – och tendenserna syns ofta redan i förskolan

– Å ena sidan kan det vara svårare att få familjen och den unge att se och erkänna problem så tidigt, å andra sidan är skolplikten en fördel eftersom de allra flesta vill klara skolan, säger hon.

Johanna Sollerman ångrar i efterhand att hon inte förankrade SIG i en styrgrupp med politiker och högre chefer.

”Å ena sidan kan det vara svårare att få familjen och den unge att se och erkänna problem så tidigt, å andra sidan är skolplikten en fördel eftersom de allra flesta vill klara skolan.”

– Ledningen är visserligen välvilligt inställd, men eftersom de inte är insatta kan de varken förstå vad vi gör eller behöver.

I likhet med många andra kommuner har Örebro inte utvärderat sin verksamhet. En orsak är att underlaget är för litet, men det finns planer på att slå sig ihop med andra som jobbar på liknande sätt.

Utmaningar i Örebro

- › Fler bedömningarna enligt SAVRY.
- › Bli bättre på ”yngre unga”.
- › Jobba mer med flickor.
- › Hitta behandlingsmetoder för att jobba med attityder.
- › Samverka mer och bättre med habilitering och BUP.
- › Utvärdera.

Ärendegångens elva steg:

1. Identifiera målgruppen med hjälp av Check: IRK.
2. Beredningsgruppen tar initialt beslut vid steg två beslutas om individ kan vara intressant för SIG: RBM eller inte.
3. Systematisk bedömning utförs och risk, behov, mottaglighet dokumenteras.
4. Beslut om ärendet.
5. Nödvändiga parter identifieras.
6. Samtycke skrivs under.
7. Planering efter inhämtat samtycke.
8. Åtgärdsplanen fastställs.
9. Insatser genomförs och uppföljningsmöten hålls.
10. Kortsiktiga mål uppnådda och eventuellt avslut av SIG: RBM.
11. Uppföljning av långsiktiga mål.

Källa: Handbok för SIG: RBM – Evidensbaserade och Strukturerade Riktlinjer för Sociala insatsgrupper med fokus på Risk, Behov, Mottaglighet (SIG: RBM). Version 1 2016-01-30.

Fakta Örebro

Antal invånare: Cirka 150 000

SIG-start: Pilotprojekt sedan 2011 och i egen regi sedan 2013

Ålder på de unga: 13–18 år

Bemanning: En samordnade från socialtjänsten på heltid + en polis på halvtid

Antal unga samtidigt i verksamheten: 5 i aktiv fas

Antal unga som passerat sedan start: 8

Organisation: Permanent under socialtjänsten sedan november 2016

Text: Birgita Klepke

Råd till andra kommuner

- › Arbeta parallellt med formella och informella möten och kontakter.
- › Avsätt minst en tjänst som bara arbetar med SIG eftersom arbetssättet gör det svårt dela tiden med andra uppgifter.
- › Avsätt tid för nätverksmöten och samordning, vilket är A och O för att arbetet ska hålla över tid.
- › Bedöm värdet av insatserna genom att låta ekonomer beräkna ”utebliven kostnad”.
- › Bestäm en fast mötestid varje vecka som gör att SIG kan agera snabbt.
- › Fokusera på din egen kommuns förutsättningar och behov. Det som fungerar i en kommun behöver inte fungera i en annan.
- › Förankra arbetet på alla nivåer – från förvaltningsledning och enhetschefer till gruppledare och enskilda medarbetare.
- › Förankra SIG-arbetet i en styrgrupp med politiker och höga chefer i förvaltningarna.
- › Ha en tydlig dialog och skriv avtal mellan alla parter.
- › Hitta personer som ser fördelarna och verkligen vill samverka.
- › Inled SIG-arbetet med att kartlägga orten för att lära känna villkoren för samhällets unga.
- › Involvera många verksamheter för att öka kompetensen runt de unga.
- › Kom överens med polismyndigheten om att arbeta med SIG. Sitt gärna i polishuset – om det går att ordna.
- › Satsa på extremt individuella insatser.
- › Tänk långsiktigt.
- › Utveckla samverkan med habilitering och BUP.
- › Utvärdera.
- › Välj noga vilka unga som ska få möjlighet att omfattas av SIG. Ester och annan screening ger bra ingångsvärden för uppföljning.

Källa: Kommuner som intervjuats i denna skrift.

Att arbeta med sociala insatsgrupper

SJU GODA EXEMPEL

Att arbeta med sociala insatsgrupper (SIG) handlar om att samverka kring unga personer som riskerar att utveckla en kriminell livsstil. Socialtjänsten ansvarar för att andra myndigheter och aktörer görs delaktiga utifrån den unges behov.

Målgruppen för SIG är unga som genom sin livsstil riskerar att rekryteras till kriminella nätverk och unga som vill lämna ett kriminell nätverk eller en kriminell livsstil.

SIG-verksamhet kan se väldigt olika ut, men en gemensam nämnare är att individ eller vårdnadshavare samtycker till att sekretessen bryts, vilket gör det möjligt att samverka på individnivå.

I denna skrift har vi samlat några exempel på hur en kommun kan arbeta i samverkansformen sociala insatsgrupper.

Vi hoppas att skriften ska väcka nya idéer och synsätt som kan tillämpas i det dagliga arbetet med att hjälpa unga kriminella bort från kriminalitet.

ISBN 978-91-7585-675-9

Beställ eller ladda ner på webbutik.skl.se

Post: 118 82 Stockholm | Besök: Hornsgatan 20

Telefon: 08-452 70 00 | www.skl.se

Sveriges
Kommuner
och Landsting